

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Віктор Петрович СИНЧАК,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту, економічної теорії та фінансів
Хмельницького університету управління та права,
synchak@ukr.net

УДК 336.225.2 (477)

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Проаналізовано наукові концепції державного регулювання економіки. Акцентовано увагу на причинах економічних і фінансових криз в умовах кейнсіанства та монетаризму. З'ясовано основні причини економічної та фінансової кризи 2008–2014 років. Доведено необхідність посилення державного регулювання економіки з використанням податкових інструментів. Наголошено на важливості концепції кейнсіанства в державному податковому регулюванні. Обґрунтовано поняття державного податкового регулювання. Поглиблено сутність спрощеної системи оподаткування з позиції теоретичної інтерпретації та з практичної точки зору. Визначено основні стимули для суб'єктів малого підприємництва в умовах спрощеної системи оподаткування. Установлено та обґрунтовано основні причини несприйняття податкових нововведень суб'єктами малого підприємництва. Окреслено основні напрями посилення стимулюючого впливу на суб'єктів малого підприємництва в умовах спрощеної системи оподаткування.

Ключові слова: державне регулювання економіки, кейнсіанство, монетаризм, мале підприємництво, спрощена система оподаткування, єдиний податок, державне податкове регулювання.

З розвитком ринкових трансформацій не зменшується гострота проблеми державної підтримки малого підприємництва в Україні, адже з часу проголошення державної незалежності останнє набуло свого поширення у різних формах і напрямках господарської діяльності в нашій країні. Причому на питанні державного сприяння підприємництву загалом наголошували представники різних наукових шкіл. При цьому важлива регульовальна роль у такому процесі відводилась саме державі, яка повинна не командно-адміністративно координувати дії підприємців, а створювати належні передумови для реалізації їхніх бізнесових планів. Такою передумовою уже в ті далекі роки Адам Сміт вважав пільгову систему оподаткування [1, с. 9], а умовою для успішної

реалізації особистої ініціативи, як зауважував згодом Дж. Кейнс, — державне втручання в економіку [2, с. 145].

Тому регулятивні механізми у сьогоднішніх умовах є надзвичайно актуальними в економічній політиці нашої країни. Відтак залишається лише визначитись, на яких концепціях вони повинні ґрунтуватись, адже їх застосування залежить не тільки від обраної стратегії розвитку держави, але й тих доктрин, на яких базується державне регулювання, насамперед, неокласицизм (економічний лібералізм, монетаризм), кейнсіанство (некейнсіанство), поєднання воєнного кейнсіанства (збільшення воєнних видатків) з комерційним кейнсіанством (зменшення рівня оподаткування), інституціоналізм.

Як свідчить проведений аналіз літературних джерел, найбільшого поширення у світовій практиці набули дві основні концепції державного регулювання економіки: кейнсіанство та монетаризм. За допомогою першої подолано наслідки Великої депресії. Так, один із засновників першої з них Дж. Кейнс, з одного боку, наголошував на тому, що кожний долар, який спрямовується на суспільні роботи, створить 4 долари національного доходу, а з іншого — він вбачав у податках вбудовані механізми гнучкості, які здатні амортизувати кризові явища в економіці [1, с. 156–157]. Концепція монетаризму сприяла розв'язанню проблем в економіках провідних країн світу в 70–х роках ХХ ст. На противагу кейнсіанцям, монетаристи пропонували свої методи державного регулювання, серед яких на перше місце ставили забезпечення відповідності між обсягом виробленої продукції і кількістю грошей в обігу.

Однак як перша, так і друга концепції зазнали суттєвої критики, оскільки значне захоплення кейнсіанством щодо стимулювання сукупного попиту призвело до високих темпів інфляції. Разом із цим сучасну кризу (2008–2014 рр.) пов'язують з її монетарним походженням (надмірна пропозиція грошей призвела до зростання надлишку кредитних ресурсів, у т. ч. іпотечних, що стало причиною іпотечної кризи в США (2008 р.), а отже — причиною глобальної економічної та фінансової кризи) [3, с. 5].

Поряд із цим науковці та практики схильні до думки, що при використанні фіскальних і монетарних інструментів в економіках країн допускались помилкові управлінські рішення [4, с. 6]. Це ще один чинник, і чи не найсуттєвіший. Тому у сучасних умовах не може бути одновекторного підходу до системи державного регулювання економіки.

Тож економічна криза, що триває нині в Україні, вимагає адекватних відповідей на виклики, які постали перед нашою державою. Тому у цей час важливо визначитись, як саме мають вибудовуватись економічні відносини у нашій країні в майбутньому. Це питання надзвичайно складне, оскільки й серед науковців [5, с. 5] досі не вироблено єдиного підходу до виходу з кризи. З цих причин доводиться чути різні, а деколи протилежні за змістом думки, оскільки, з одного боку, при пропозиції використання бюджетних інструментів лунають заклики до жорсткої економії, а з іншого — до стимулювання попиту через зростання державних видатків. Не має єдності думок і тоді, коли це стосується державного втручання в економіку за допомогою податкових інструментів, бо одні рекомендують його посилити, а інші — вимагають економічної свободи для суб'єктів ринку.

Проблема полягає ще й у тому, що наша незалежна держава не має історичного досвіду виходу з такої кризи. На нашу думку, зараз настав такий час, коли бізнес готовий вивести економіку з кризи і стати її локомотивом, але не самотійно, а разом і за допомогою держави. І причина тут не у самотійній неспроможності бізнесу, а у тому, що десь на якомусь етапі відбулось викривлення економічних відносин, яке згодом відобразилось у негативному індикаторі, зокрема рівні тінізації економіки. Так, за оптимістичними оцінками тінізація економічних відносин сягнула близько 40 % ВВП [6, с. 18], хоча в різні роки представниками влади називались і більші її рівні. Звісно, такий стан вимагає як мінімум державного втручання.

Об'єктивною причиною також є фінансіалізація економічних відносин. Термін “фінансіалізація” виник у другій половині минулого століття та знайшов своє практичне застосування у розвинутих країнах світу, трансформувались згодом в економіки менш розвинутих держав, у тому числі і в Україну. Академік В. М. Геєць зазначає: “Фінансіалізація має властивість забезпечити участь у привласненні, не беручи участі у створенні, що є основою сучасної економіки фінансів, яка доводить ідеологію ринку до абсолютизації ринкового фундаменталізму як наслідку поглиблення проблеми нерівності, що стало особливо небезпечним ризиком як для сучасного, так і для майбутнього розвитку” [7, с. 11]. Так, якщо до 1970 року економіки країн складались із виробничих систем з незначною фінансовою надбудовою, то на кінець 1980-х років спостерігалось протилежне, коли фінансовий сектор значно посилив свій вплив на виробничий і став незалежним від останнього. Відтак було вигідніше займатись фінансовою діяльністю, ніж виробництвом. Його спад негативно вплинув на доходи бюджетів, що потребує додаткових залучень для фінансування бюджетного дефіциту, який навіть у розвинутих країнах з 1990-х років зріс із 1,5 % до 4,7 % ВВП у 2012 році [4, с. 31]. Тож Україна, як і інші держави, стає залежними від міжнародних фінансових інститутів. Тому у цій ситуації роль держави у регулюванні економіки повинна стати значно помітною.

Більше того, на етапах розвитку теоретичних концепцій, пропонуваннях різними науковими школами, ідеї яких згодом трансформувались у світову практику економічного життя, переконливо довели, що одним із найважливіших напрямів державного втручання в економічну діяльність суб'єктів господарювання (СГ) є бюджетно-податкові інструменти. Їх потенціал став широко застосовуватись і у нашій державі з її переходом до ринкової економіки, що особливо характерно простежується на прикладі малого підприємництва.

В останні роки в Україні державне регулювання розвитку малого підприємництва здійснюється з урахуванням вимог Закону України “Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні” від 23 березня 2012 р. № 4618-VI [8], Закону України “Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні” від 21 грудня 2000 р. № 2157-III [9], Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014–2024 рр.” від 28 серпня 2013 р. № 641-р [10].

Істотним доповненням до нормативно-правових актів, прийнятих на рівні держави, є регіональні програми, що розробляються відповідно до Методичних рекомендацій щодо формування і реалізації регіональних та місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва, затверджених наказом Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємства від 18 вересня 2012 р. № 44 [11], а також інших законодавчих і локальних документів, якими встановлені форми і порядок надання державного сприяння малому підприємству. Серед таких форм важливе місце відводиться податковому регулюванню як одній зі складових управління оподаткуванням, спрямованого на поєднання фіскальних інтересів бюджетів і комерційного зиску суб'єктів малого підприємництва.

Метою статті є розкриття сутності податкового регулювання й обґрунтування виявлених стимулів для суб'єктів малого підприємництва в умовах спрощеної системи оподаткування та визначення напрямів посилення стимулюючого впливу на їх діяльність у перспективі.

Розкриваючи сутність дефініції “податкове регулювання”, відразу зазначимо, що у науковій літературі дослідники розглядають його в декількох аспектах, зокрема залежно від сфери застосування. Так, Н. С. Прокопенко [12, с. 31–32] аналізує його у рамках управління оподаткуванням і визначає *податкове регулювання як процес детальної розробки заходів із реалізації планових завдань, коригування діючих податкових режимів, спрямованих на реалізацію фіскальної, регулюючої і соціальної функцій податків, що отримали відображення в контрольних завданнях державних податкових органів, цільових установках і податковій концепції на конкретний період часу*. Звідси очевидно,

що податкове регулювання зводиться лише до рівня державних податкових органів, які наділені частиною функцій у системі фіскального податкового менеджменту, що їй простежуються з наведеного визначення. Відтак поза увагою залишаються інші суб'єкти, які теж беруть участь у податковому регулюванні, а також ті особи, на яких спрямовано регулювальний потенціал. Однак якщо їх відобразити у наведеному визначенні, то це значно переобтяжить змістове наповнення всієї дефініції.

Більш глобальніше розкривають сутність вказаної дефініції П. К. Бечко та Н. В. Лиса, які розглядають її під кутом зору загальнодержавного рівня та зауважують [13, с. 56]: *“Державне податкове регулювання є системою спеціальних прийомів, методів та інструментів управління оподаткуванням і податковими потоками, спрямованих на цілеспрямоване втручання держави в ринкову економіку відповідно до ухвалені нею концепції економічного зростання”*. Проте і це визначення потребує уточнення, оскільки, по-перше, незрозуміло, що розуміється під податковими потоками, і, по-друге, податкове регулювання має спрямовуватись не лише на економічне зростання, але й передбачати іншу мету, зокрема сприяти розвитку соціальної сфери, створювати умови для стимулювання суб'єктів господарювання (СГ) щодо ведення бізнесу та відтворення робочої сили тощо.

Тому з позиції державної підтримки розвитку малого підприємництва, з урахуванням наведених вище понять і енциклопедичних формулювань [14], на нашу думку, *державне податкове регулювання — це заходи цілеспрямованого законодавчого втручання держави в економічні та соціальні процеси через систему спеціальних прийомів, методів та інструментів управління оподаткуванням з можливістю реалізації функцій податків*.

Безумовно, наведені заходи з боку держави не слід вважати вичерпними. Їх перелік може розширюватись залежно від завдань податкової політики. Важливим тут є те, що всі вони спрямовані на процеси, які забезпечують розвиток різних напрямів діяльності держави, сприяють розвиткові окремих видів економічної діяльності та СГ, розширюють можливість збільшення зайнятості населення, мінімізують вплив на порушення рівня матеріального добробуту фізичних осіб тощо.

До дієвих інструментів податкового регулювання, починаючи з другої половини 90-х років ХХ ст., у нашій державі відносять спрощену систему оподаткування, обліку та звітності, яка передбачає сплату єдиного податку. Причому серед усіх складових державної підтримки спрощена система оподаткування поставлена на одне з перших місць, оскільки є найбільш застосовуваним податковим інструментом у процесах державного регулювання розвитку малого підприємництва в Україні. Та й з практичної точки зору підтверджено, що податкове регулювання діяльності суб'єктів малого підприємництва у більшості випадків реалізується через спрощену систему оподаткування, обліку та звітності. В Україні її початковий етап становлення бере відлік від початку набрання чинності указів Президента України від 3 липня 1998 р. № 727/98 [15] та від 28 червня 1999 р. № 746/99 [16]. По суті, ці два укази стали першими нормативно-правовими актами, що дали подальший поштовх для вдосконалення механізмів державної підтримки малого бізнесу з використанням податкових інструментів.

Головною причиною запровадження спрощеної системи оподаткування стала криза неплатежів, що спостерігалась у середині та другій половині 90-х років ХХ ст., хоча подальший розвиток подій показав, що у цьому питанні є багато протиріч. Останнє простежувалось і під час обговорення та прийняття (середина-кінець 2010 р.) Податкового кодексу України (ПК України) від 2 грудня 2010 р. № 2755 [17], яким передбачалось надання права на сплату єдиного податку лише фізичним особам. Це викликало суспільне невдоволення та стало, на нашу думку, основною причиною утворення “податкових майданів” у різних містах нашої країни.

Ситуація із несприйняттям Податкового кодексу України відразу відобразилась і на зменшенні податкових надходжень до бюджетів, зокрема від юридичних осіб-платників єдиного податку напередодні введення цього документа. Більше того, це

стосувалось і зниження рівня нарахування ними інших податків і зборів загалом, які в розрахунку на одного суб'єкта, за нашими підрахунками (більш детально про це див. [18, с. 114–115]), зменшились із 19,2 тис. грн. до 11,5 тис. грн., а їх частка у 2011 році становила вже 48,22 %, проти 60,94 % і 59,36 % у 2009 та 2010 роках відповідно.

З-поміж інших причин, що не сприяли сприйняттю підприємцями першої редакції Кодексу, поряд із вказаною вище, назвемо ще декілька.

Перша причина. Фіксована на тривалий строк (12 років) величина виручки (доходу) (для фізичних осіб 500 тис. грн. і 1 млн. грн. для юридичних осіб, хоча з урахуванням індексу інфляції ще на початок 2010 року для останніх ці обсяги мали б становити близько 4 млн. грн. [19, с. 67]). Спочатку введення таких незначних обсягів піддавалось критиці. Однак, враховуючи можливість застосування готівкових операцій, цей недолік спрощеної системи оподаткування згодом виявився для платників єдиного податку не таким уже і складним питанням, адже останні за цей час “пристосувались” до “відносно невеликих” обсягів доходів і тим самим втягувались у тіньовий сектор економіки, схеми мінімізації платежів державі, підштовхуючи до цього й інших суб'єктів, у тому числі й офіційно зареєстровані підприємства, які перебували на загальнодержавній системі оподаткування. Відтак з певним застереженням можна стверджувати, що підприємців влаштував чинний на той час порядок оподаткування, і змінювати його на новий, до того ж, їм ще достатньо невідомий, а отже — ризиковий, вони не бажали.

Друга причина. Спрощене ведення обліку, а точніше його відсутність чи ведення на власний розсуд, адже невіднесення фізичними особами-підприємцями частини доходу до загального його обсягу не впливало на величину єдиного податку, а відтак і не ставало предметом посиленої перевірки задля виявлення порушень і застосування фінансових та штрафних санкцій. Подібне стосувалось і видів діяльності, якими займалися підприємці без зазначення їх у свідоцтві платника єдиного податку. Звісно, встановити, чим вони займаються можливо при постійному контролі, що практично не могло реалізуватись через обмеження, які встановлювались нормативно-правовими актами на проведення контролюючими органами, зокрема податковими, документальних планових і позапланових перевірок, відсутністю на той час електронної форми звітності та й множинністю самих суб'єктів контролю. Усе це створювало переваги для суб'єктів спрощеної системи оподаткування порівняно з платниками загальнодержавної системи оподаткування. Тому з набранням чинності Податкового кодексу посилювались вимоги до спрощенців щодо обов'язку ведення бухгалтерського обліку, що значно збільшувало адміністративні витрати та порушувало звичне облікове середовище, в якому знаходились платники єдиного податку.

Третя причина. Можливість приховування найманих працівників, адже їх наявність збільшувала величину єдиного податку, зокрема для фізичних осіб-підприємців на 50 % за кожну найняту особу. Виявити вказане порушення було складно, оскільки такий стан задовольняв обидві сторони як підприємців, так і залучених робітників без оформлення трудових угод. Перші сплачували менше податку, а другі — вимушено погоджувались на такі умови через брак робочих місць і вищий рівень безробіття в регіонах порівняно з великими містами. Причому й система податкового контролю не могла бути дієвою за таких сприятливих умов і широких можливостей, створених для ухилянь і занижень.

Четверта причина. Відсутність достатньої інформованості суспільства про запровадження податкових новацій. Так, введення ПК України, незважаючи на тривалий строк його проходження в парламенті, відбулось без належного обговорення серед громадськості. До того ж, ті регіональні наради, що з цього питання проводились під патронатом регіональних податкових органів, не сприяли належній дискусії, оскільки, по-перше, здійснювались у період відпусток (літо 2010 року), і, по-друге, за відсутності усіх зацікавлених осіб. Усе це не сприяло достатній масово-роз'яснювальній роботі, а тому створювалась атмосфера невизначеності, яка і підштовхувала підприємців до несприйняття податкових нововведень.

Згодом тривала дискусія уряду з представниками дрібного бізнесу, а також подальший законотворчий процес дозволили з 1 січня 2012 р. у Податковому кодексі України ввести окрему главу 1 до розділу XIV з назвою “Спрощена система оподаткування”. Відтак в Україні сформовано достатню нормативно-правову базу для податкового регулювання діяльності та сприяння розвитку малого підприємництва, зокрема через спрощену систему оподаткування. Так, за ПК України під **спрощеною системою оподаткування** слід розуміти *особливий механізм справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів, встановлених п. 297.1 ст. 297 цього Кодексу, на сплату єдиного податку в порядку та на умовах, визначених цією главою, з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності* [17].

Тож, погоджуючись із авторами наведеного змісту, оскільки він ґрунтується на положеннях законодавства, що, власне, й повинно бути у такому документі, все ж таки наголосимо на технічному спрощенні цього поняття через відсутність у ньому основних ключових елементів, що важливо з теоретичної точки зору. Такими елементами для системи оподаткування, у тому числі і для спрощеної, є податки та збори або, якщо ще більш точно, то їх сукупність. Тому, *з позиції теоретичної інтерпретації, під спрощеною системою оподаткування, обліку та звітності, необхідно розуміти законодавчо встановлену сукупність окремих податків і зборів, що разом із єдиним податком сплачуються платниками, які обрали спрощену систему оподаткування та дотримуються критеріїв і умов, передбачених Податковим кодексом з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності*.

Тривалий час функціонування спрощеної системи оподаткування засвідчив і її практичну цінність для дрібних СГ, а отже — доцільність застосування у середньостроковій перспективі. Відтак, *з практичної точки зору, спрощена система оподаткування — це складова державної підтримки розвитку малого підприємництва на етапах його діяльності зі значним спрощенням в організації та веденні бізнесу без будь-яких вимог і застережень щодо наявності відповідної освіти та практичних навичок із мінімізацією ризиків і можливостей законодавчих порушень при адмініструванні податків і зборів*. Тому не випадково, на думку окремих авторів [20, с. 105], спрощений податковий механізм є порятунком для малих підприємств від вирви загальної системи оподаткування, хоча на сьогодні, як вони зауважують далі, його пропонують призупинити або зовсім від нього відмовитись.

Серед важливих стимулів спрощеної системи оподаткування — і запровадження єдиного податку та звільнення від податків і зборів, які зобов'язані сплачувати інші платники, зокрема і суб'єкти малого підприємництва, перебуваючи в умовах загальнодержавної системи оподаткування. У тому числі, ідея про його введення бере свій початок ще з часів фізіократів, які, з метою оптимізації системи оподаткування, зменшення податкового тягаря на сільське населення та можливості його перекладення на інших осіб, пропонували у свій час об'єднати всі платежі у єдиний податок із земельної ренти. Та й у наступні періоди розвитку податкових систем, у тому числі і нашої держави, яка знаходилась у складі колишнього СРСР, ця ідея мала практичне застосування, зокрема, у формі єдиного натурального податку (введений у 1922 році і об'єднував 13 окремих платежів), єдиного сільськогосподарського податку (1923 р., об'єднав значну кількість податків), податку з обороту (введений у 1930 році та об'єднував у собі 54 окремі види платежів).

Із наданням переваги спрощеній системі оподаткування суб'єктів малого підприємництва з 1999 року у нашій державі єдиний податок об'єднав у собі спочатку 13 (Указ № 727/98), потім — 16 (Указ № 746/99), а згодом — 6 (Кодекс № 275–VI) податків і зборів. Так, відповідно до чинного Податкового кодексу платники єдиного податку звільняються від обов'язку нарахування, сплати та подання податкової звітності з таких податків і зборів [17]:

- 1) податку на прибуток підприємств;
- 2) податку на доходи фізичних осіб у частині доходів (об'єкта оподаткування), що отримані в результаті господарської діяльності фізичної особи та оподатковані згідно з цією главою (тобто на умовах спрощеної системи оподаткування — В. С.);

3) податку на додану вартість з операцій з постачання товарів, робіт та послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України, крім податку на додану вартість, що сплачується фізичними та юридичними особами, які обрали ставку єдиного податку, визначену підп. 1 підп. 293.3.1 п. 293.3 або підп. 1 підп. 293.3.2 п. 293.3 ст. 293 ПК України;

4) земельного податку, крім земельного податку за земельні ділянки, що не використовуються ними для провадження господарської діяльності;

5) збору за провадження деяких видів підприємницької діяльності;

6) збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства.

Такий підхід до звільнення від сплати та подання спрощеної звітності з деяких податків і зборів важливий не лише з позиції можливого зниження податкового тягаря, зменшення адміністративних витрат, спрощення обліку та звітності, але і з точки зору психології. Причому остання в окремих випадках є домінуючою при прийнятті рішення СГ, адже для функціонуючого платника при прийнятті рішення щодо переходу на сплату єдиного податку чи обрання у перспективі новоутвореною особою для податкових відносин з державою умов спрощеної системи оподаткування важливе місце відводиться саме практичному аспекту, який суттєво впливає на їхню податкову поведінку.

Однак слід враховувати, що зменшення кількості податків не завжди приводить до зниження податкового навантаження. Більше того, зі світового досвіду та недалекої вітчизняної практики відомо, що навіть один податок за певних обставин здатний завдати більше утиску для платників, ніж їх множинність. У значній мірі це залежить від податкової політики (системи державних заходів у царині податків і оподаткування) та тих завдань, які перед нею поставлені викликами часу, а також податкового адміністрування (як контролювання за дотриманням правильності справляння податків, зборів і податкового законодавства суб'єктами податкового процесу), яке є однією з причин збільшення утиску та спотворення величини податкового тягаря.

Важливий вплив на податкову поведінку суб'єктів матиме і сукупність інших чинників, що загалом формуватимуть уяву про величину утиску та податкового тягаря. Відтак останні з них мають вирішальне значення та можуть спонукати платника податку до ухвалення ним рішення щодо сприйняття чи відмови від застосування спрощеної системи оподаткування у відносинах із державою. Саме так і сталося у нашій державі при запровадженні першої редакції Податкового кодексу.

Звідси очевидно, що на першому етапі державної підтримки розвитку малого підприємництва через податкові механізми має бути сформована визначальна умова, яка сприймалася б платниками податків беззаперечно та мала, у першу чергу, практичне для них значення. Причому для її сприйняття повинна здійснюватися потужна професійна роз'яснювальна робота з належним терміном її проведення, що сприяло б зростанню рівня податкової культури у суспільстві загалом та платників податків зокрема, чого якраз і бракувало напередодні введення Податкового кодексу у нашій країні.

Саме такою прикладною умовою, що закладена у спрощеній системі оподаткування нашої держави, є законодавче зменшення кількості податків і зборів для її суб'єктів і введення замість них єдиного податку, величина якого не змінюється, навіть при зростанні обсягів одержаного прибутку. По суті, це якраз і є тією необхідною передумовою у формуванні податкової поведінки суб'єктів спрощеної системи оподаткування та сприйняття ними філософії урядової допомоги в розвитку малого бізнесу на початковій стадії цього процесу.

Наступним важливим кроком на шляху державного регулювання розвитку малого підприємництва із застосуванням спрощеної системи оподаткування є розробка гнучкого підходу до визначення кола її суб'єктів, а отже — тих осіб, які потребують підтримки уряду та мають спочатку право, а згодом і обов'язок сплачувати єдиний податок. Адже за умовами Податкового кодексу юридична чи фізична особа-підприємець має право самостійно обирати спрощену систему оподаткування та реєструватись платником єдиного податку. Тому, реалізувавши своє право вибору спрощеної системи оподаткування, в її суб'єкта відразу виникає обов'язок щодо сплати єдиного податку.

Очевидною перевагою унормованої Податковим кодексом спрощеної системи оподаткування є те, що цим документом гнучкіше визначено платників єдиного податку з виокремленням їх спочатку у чотири, а згодом — у шість груп, порівняно із раніше діючими нормативно-правовими актами, якими визначалось лише дві групи платників (фізичні особи-підприємці та юридичні особи).

Ще одним важливим критерієм у податковому регулюванні, закладеному у спрощеній системі оподаткування, є фіксована величина граничного доходу, передбаченого окремо для кожної групи платників єдиного податку. До того ж, його обсяг збільшено до 20 млн. грн., зокрема платникам єдиного податку п'ятої та шостої груп. Та й для 2–3-ї та 4-ї груп платників граничний дохід також збільшено порівняно з його величиною, що була затверджена для юридичних осіб і фізичних осіб — приватних підприємців до набрання чинності Податкового кодексу України.

Збільшення обсягу граничного доходу до 20 млн. грн. включно (порівняно з 1 млн. грн. і 0,5 млн. грн. відповідно для юридичних і фізичних осіб, що передбачалось за указами Президента України від 3 липня 1998 р. № 727/98 та від 28 червня 1999 р. № 746/99 до прийняття Податкового кодексу України) дозволяє суб'єктам малого підприємництва розширювати діяльність та знижує рівень їх мотивації до приховування доходів з метою дотримання умов спрощеної системи оподаткування за цим критерієм, адже при перевищенні граничних доходів, встановлених для кожної групи платників єдиного податку, останні мають можливість, по-перше, оподатковувати це перевищення за підвищеними податковими ставками, установленими ПК України; по-друге, з наступного кварталу за заявою зобов'язані перейти на застосування іншої ставки, визначеної для наступної (вищої) групи; по-третє, лише після виконання зазначених вимог (або навіть відразу без їх дотримання) такі особи зобов'язані відмовитись від застосування спрощеної та перейти на загальнодержавну систему оподаткування. Усе це значно посилює для суб'єктів спрощеної системи оподаткування можливість обирати найбільш ефективний варіант розрахунків з державою з метою мінімізації впливу на порушення власного добробуту (фізичних осіб) та збільшення фінансового потенціалу (юридичних осіб).

Зауважимо, що до введення ПК України за вказаної ситуації платник єдиного податку зобов'язаний був відразу в наступному кварталі переходити на загальнодержавну систему оподаткування. Такий порядок значно звужував легальну можливість податкового регулювання обсягів реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і був однією з причин приховування доходів для дотримання умов спрощеної системи оподаткування, як зазначено вище.

Тому очевидною перевагою податкового регулювання в умовах чинного ПК України є те, що платник єдиного податку має можливість поступово переходити з групи у групу, залишаючись при цьому суб'єктом спрощеної системи оподаткування (чого не було до набрання чинності ПК України) або за власним бажанням може відмовитись від її застосування. Тож платник єдиного податку, по-перше, має більшу альтернативу вибору, і, по-друге, обрання фізичною особою-підприємцем чи юридичною особою спрощеної системи оподаткування здійснюється на добровільних засадах і є не обов'язком, а правом, що важливо для реалізації принципу економічної свободи в підприємстві. І лише після досягнення граничного доходу більш як 20 млн. грн. (причому як фізичною, так і юридичною особою, що є ще однією перевагою чинного податкового регулювання) платник вимушено зобов'язаний перейти на сплату податків і зборів, установлених для загальнодержавної системи оподаткування.

Відтак СГ має стимул до збільшення доходів. Відповідно з їх зростанням при переході суб'єкта до вищої групи платників єдиного податку держава також одержує більшу його величину. До того ж, при перевищенні граничного доходу (20 млн. грн.), установленого для платників єдиного податку п'ятої та шостої груп, і їх переході на загальнодержавну систему оподаткування змінюється сума та структура інших податків і зборів, що починають сплачуватися такими суб'єктами до бюджетів в умовах загальнодержавної порівняно зі спрощеною системою оподаткування.

Отож на початку своєї діяльності та й протягом наступних років суб'єкт малого підприємництва набуває певного стимулу. Звісно, за його надання держава спочатку диференційовано, а згодом стабільно одержує від нього зиск у вигляді збільшеної суми єдиного податку (коли особа перебуває на умовах спрощеної системи оподаткування) або при зміні структури та зростаючої суми інших податків і зборів (коли особа переходить на загальнодержавну систему оподаткування). Наведене є свідченням наявного обоюстороннього інтересу у функціонуванні спрощеної системи оподаткування.

Загалом, як і в низці інших зарубіжних країн, суб'єкти малого підприємництва в Україні представлені юридичними та фізичними особами, які відповідають законодавчо установленним критеріям. Однак між ними в чинних Податковому кодексу України та Господарському кодексу України (ГК України) [21] існують відхилення, зокрема в обсягах доходу та чисельності працівників. Так, середня кількість працівників (осіб) для юридичних і фізичних осіб — суб'єктів малого підприємництва в ГК України становить 50 осіб, тоді як у ПК України така чисельність передбачена лише для юридичних осіб четвертої та шостої груп (табл. 1).

Таблиця 1
Групування суб'єктів малого та мікропідприємництва за законодавством України

За Господарським кодексом України			За Податковим кодексом України		
суб'єкти мікропідприємництва та малого підприємництва	середня кількість працівників (осіб)	дохід (млн. євро)	суб'єкти малого підприємництва	чисельність (облікова) працівників (осіб)	дохід (млн. грн.)
Суб'єкти мікропідприємництва			Фізичні особи-підприємці		
фізичні особи-підприємці	10	2	1 група	–	0,15
			2 група	10	1,00
			3 група	20	3,00
			5 група	20	20,00
			Юридичні особи - СГ		
юридичні особи - СГ	10	2	4 група	50	5,00
			6 група	50	20,00
Суб'єктами малого підприємництва					
фізичні особи-підприємці	50	10			
юридичні особи - СГ	50	10			

Примітка. Узагальнено за даними [17; 21].

Окрім зазначених критеріїв, у ГК України, на відміну від ПК України, поряд із суб'єктами малого підприємництва визначено суб'єктів мікропідприємництва та подано критерії для їх верифікації. Звісно, з позиції платника податку, це не принципово. Однак, з точки зору гармонізації вітчизняного законодавства та його імплементації до нормативно-правових актів Європейського Союзу, доцільно у ПК України окремо сформулювати критерії для суб'єктів мікропідприємництва.

Поряд із цим слід враховувати, що для одержання повноцінної державної підтримки або при віднесенні осіб до суб'єктів малого підприємництва загалом повинні дотримуватись критерії за ГК України. Проте при переході суб'єктів малого підприємництва на спрощену систему оподаткування застосовуються критерії, що затверджені Податковим кодексом.

Наступним критерієм при верифікації юридичних і фізичних осіб є дохід, який за ГК України для суб'єктів мікропідприємництва складає 2 млн. євро (31,8 млн. грн. за курсу 15,9142 за 1 євро), що більший навіть порівняно з 5-ю та 6-ю групами платників єдиного податку за ПК України. Ще більшою є його величина для суб'єктів малого підприємництва, яка у ГК України затверджена на рівні 10 млн. євро або за вказаним

курсом 159,1 млн. грн., проти 20 млн. грн., установлених у ПК України для платників єдиного податку тієї ж таки 5-ї та 6-ї груп.

Загалом, порівнюючи наведені критерії, зокрема, за обсягами доходу, стає очевидним, що податковим законодавством останній в умовах дії положень ГК України встановлено на рівні суб'єктів мікропідприємництва. Такий підхід свідчить, що у перспективі є можливість посилювати регулятивний вплив на суб'єктів малого підприємництва через спрощену систему оподаткування, збільшуючи величину граничного доходу у ПК України, а також чисельність працівників, зокрема, для фізичних осіб підприємців.

Отже, одним із дієвих важелів впливу на суб'єктів малого підприємництва в нашій державі є податкове регулювання, що передбачає заходи цілеспрямованого законодавчого втручання держави в економічні та соціальні процеси через систему спеціальних прийомів, методів та інструментів управління оподаткуванням з можливістю реалізації функцій податків. До ефективних інструментів податкового регулювання віднесено спрощену систему оподаткування, серед важливих стимулів якої — сплата єдиного податку, величина якого не змінюється при зростанні прибутку; звільнення від шести податків і зборів, які сплачують платники загальнодержавної системи оподаткування; гнучкий підхід до визначення кола її суб'єктів і платників єдиного податку з виокремленням їх у шість груп; встановлення фіксованої величини граничного доходу для кожної групи платників єдиного податку. Поряд з цим визначено, що за обсягами доходу та чисельністю найманих осіб між податковим і господарським законодавством існують розбіжності, що дозволить у перспективі посилювати регулятивний вплив на суб'єктів малого підприємництва через можливість збільшення цих критеріїв у Податковому кодексі України.

Список використаних джерел

1. Синчак, В. П. Еволюція наукової думки в оподаткуванні та її реалізація у податкових системах [Текст] : монограф. / В. П. Синчак / Академія аграрних наук; ННЦ "ІАЕ"; Хмельницький ун-т управління та права, 2006. — К. ; Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2006. — 294 с.
2. Державне управління малим підприємництвом у трансформаційній економіці України [Текст] / Г. І. Башнянин, М. Г. Москва, М. Я. Вірт, Т. А. Піхник, О. В. Буряк. — Львів : ЛПА-ПРЕС, 2014. — 170 с.
3. Львовичкін, С. В. Суперечності фінансової теорії і практики в контексті циклічності економічного розвитку [Текст] / С. В. Львовичкін, В. М. Опарін, В. М. Федосов // Фінанси України. — 2011. — № 5. — С. 3–13.
4. Лютий, І. О. Суперечності процесів фінансiалiзацiї та їх вплив на економічне зростання в Україні [Текст] / І. О. Лютий, П. А. Мороз // Економіка України. — 2014. — № 4 (629). — С. 29–39.
5. Геєць, В. М. Вихід з кризи (Роздуми над актуальним у зв'язку з прочитаним) [Текст] / В. М. Геєць, А. А. Гриценко // Економіка України. — 2013. — № 6 (619). — С. 4–19.
6. Власюк, О. С. Тінюва економіка та її вплив на безпеку сектору державних фінансів України [Текст] / О. С. Власюк // Фінанси України. — 2013. — № 6. — С. 18–25.
7. Геєць, В. М. Про єдність і суперечності у розвитку суспільства, держави та економіки [Текст] / В. М. Геєць // Економіка України. — 2012. — № 10. — С. 4–23.
8. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 23.03.2012 р. № 4618-VI [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>.
9. Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні : Закон України від 21.12.2000 р. № 2157-III [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2157-14>.
10. Про схвалення Концепції загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014–2024 рр. : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.08.2013 р. № 641-р [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/641-2013-p>.

11. Методичні рекомендації щодо формування і реалізації регіональних та місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва : затв. наказом Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва від 18.09.2012 р. № 44 [Електронний ресурс] Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва. — URL : <http://www.dkrrp.gov.ua/info/491>.
12. Прокопенко, Н. С. Податкове регулювання агропромислового виробництва [Текст] : монограф. / Н. С. Прокопенко. — К. : ННЦ ІАЕ, 2009. — 316 с.
13. Бечко, П. К. Податковий менеджмент [Текст] : навч. посіб. / П. К. Бечко, Н. В. Лиса. — К. : Центр учбової літератури, 2009. — 288 с.
14. Податкове регулювання / Економічна енциклопедія [Електронний ресурс] Словopedia. — URL : <http://slovopedia.org.ua/38/53407/382948.html>.
15. Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності : Указ Президента України від 03.07.1998 р. № 727/98 [Текст] // Урядовий кур'єр. — 1998. — 9 липня.
16. Про внесення змін до Указу Президента України від 3 липня 1998 року № 727 “Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб’єктів малого підприємництва” : Указ Президента України від 28.06.1999 р. № 746/99 [Текст] // Урядовий кур'єр. — 1999. — 13 липня.
17. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
18. Синчак, В. П. Реформування спрощеної системи оподаткування в контексті податкової політики держави [Текст] / В. П. Синчак // Облік і фінанси АПК. — 2012. — № 3. — С. 113-120.
19. Юшко, С. Спрощена система оподаткування юридичних осіб: переваги та ризики застосування [Текст] / С. Юшко // Економіка України. — 2011. — № 7. — С. 60-71.
20. Донцова, Л. В. Эффективность налогового контроля как инструмента налогового администрирования Украины [Текст] / Л. В. Донцова, О. О. Ивушкина // Финансовый менеджмент. — 2014. — № 2. — С. 102-109.
21. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

Надійшла до редакції 01.12.2014

Синчак В. П. Налоговое регулирование развития малого предпринимательства в Украине
Проведён анализ научных концепций государственного регулирования экономики. Акцентировано внимание на причинах экономических и финансовых кризисов в условиях кейнсианства и монетаризма. Выяснено основные причины экономического и финансового кризиса 2008–2014 годов. Доказано необходимость усиления государственного регулирования экономики с использованием налоговых инструментов. Обосновано понятие государственного налогового регулирования. Усилено сущность упрощённой системы налогообложения с позиции теоретической интерпретации и с практической точки зрения. Определено основные стимулы для субъектов малого предпринимательства в условиях упрощённой системы налогообложения. Установлено и обосновано основные причины невосприятия налоговых новшеств субъектами малого предпринимательства. Очерчено основные направления усиления стимулирующего воздействия на субъекты малого предпринимательства в условиях упрощённой системы налогообложения.

Ключевые слова: государственное регулирование экономики, кейнсианство, монетаризм, малое предпринимательство, упрощённая система налогообложения, единый налог, государственное налоговое регулирование.

Synchak, V. P. Tax Regulation of Small Business Development in Ukraine

The scientific concepts of government regulation of the economy are analyzed. Attention is focused on the causes of economic and financial crisis in terms of Keynesianism and monetarism. The main causes of the economic and financial crisis of 2008–2014 were found. The necessity of strengthening of government regulation of the economy using tax instruments is proved. The importance of the concept of Keynesianism in the government tax regulation is emphasized. The concept of government tax regulations is substantiated. Essence of a simplified tax system of the standpoint of theoretical interpretation and practical terms is deepened. The main incentives for small businesses in terms of simplified tax system are determined. The main causes of rejection of tax innovations by small businesses are established and proved. The basic directions of strengthening the stimulating effects on small businesses in terms of simplified tax system are described.

Keywords: *government regulation of economy, Keynesianism, monetarism, small business, simplified tax system, single tax, government tax regulation.*

